

ลำสีพันดอน : ทมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อนันต์ มีชัย¹

รุจี ศรีสมบัติ²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิวัฒนาการ องค์ประกอบ และบทบาทการขัดเกลาทางสังคมของ ลำสีพันดอน : ทมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยามุขยาคติ (Ethnomusicology Qualitative Research) โดยการลงพื้นที่วิจัยเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึก ด้วยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ นำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า วิวัฒนาการของลำสีพันดอน แบ่งออกเป็นยุคสมัย ได้แก่ ยุคเริ่มต้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 ถึงกำเนิดขึ้นพร้อมกับลำโสม โดยลำโสมเป็นทำนองการลำของพ่อเฒ่าโสม ซึ่งเป็นแนวทำนองการอ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวของวรรณคดี นิทานพื้นบ้าน คติสอนใจ ในงานบุญประเพณีและงานสมโภชต่าง ๆ เช่น งานบวช งานกฐิน งานทำบุญให้ผู้เสียชีวิตล่วงลับไปแล้ว เป็นต้น ต่อมาพ่อเฒ่าโสมได้ปรับเปลี่ยนวิธีการอ่านหนังสือ โดยอ่านเป็นท่วงทำนองให้มีเสียงสูงและเสียงต่ำขึ้นลงสลับกันไป มีจังหวะช้า ๆ ทำให้ได้รับความนิยมจากคนฟัง และเรียกว่า “ลำโสม” ส่วนลำสีพันดอน มีท่วงทำนองลำกระชับและเร็วกว่าลำโสม เป็นการลำคู่ที่มีทมอลำผู้ชายและทมอลำผู้หญิงแสดงคู่กัน วิธีการแสดงเป็นการลำโต้ตอบกัน เนื้อหาสาระของกลอนลำ ประกอบด้วย ลำไหว้ครู ลำถามข่าว ลำเกี้ยว ลำกระทุ้ ลำอวยศรธาเจ้าภาพ และลำลา เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ คือ แคน ยุคปรับเปลี่ยน ลำสีพันดอนเริ่มมีการปรับเปลี่ยน ในช่วง ปี ค.ศ. 1925 โดยพ่อวันนา แก้วฟิล์ม เป็นผู้พัฒนาวิธีการแสดง จังหวะและท่วงทำนองลำสีพันดอนขึ้นใหม่ให้เร็วและกระชับขึ้น และนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะมาตีประกอบ ได้แก่ กลอง และฉาบ ทำให้เกิดความสนุกสนานเร้าใจยิ่งขึ้น ส่วนในยุคปัจจุบัน ราวปี ค.ศ. 1990 ได้นำทำนองลำแบบต่าง ๆ มาสลับช่วงการแสดงกับลำสีพันดอนเพื่อให้เกิดความหลากหลายของการแสดง เช่น ลำซิ่ง ลำดั่งหวาย และลำคอนสะหวั่น เป็นต้น องค์ประกอบของลำสีพันดอน ประกอบด้วย ถ้อยคำภาษา กลอนลำ ฉันทลักษณ์กลอนลำ เนื้อหากลอนลำ จังหวะและทำนอง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบลำสีพันดอน คือ แคน ชนิดแคนแปด มีความยาว

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขามานุษยวิทยามุขยาคติ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อีเมล: anan.michai@gmail.com

² อาจารย์ประจำสาขามานุษยวิทยามุขยาคติ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อีเมล: rujee_jeer@hotmail.com

สองศอกคืบ (2 ศอกกับอีก 1 คืบ) ลายที่เป่า คือ ลายสร้อยเป็นทางสำหรับหมอลำผู้หญิง และลายเป้ยเป็นทางสำหรับหมอลำผู้ชาย ซึ่งจะมีเสียงสูงกว่าลายสร้อย ส่วนบทบาทการขัดเกลาทางสังคมของลำสีพันดอน ได้แก่ ใช้ขัดเกลาทางด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา และด้านพฤติกรรมขึ้น ในยุคปัจจุบัน ราวปี ค.ศ. 1990 ได้นำทำนองลำแบบต่าง ๆ มาสลับช่วงการแสดงกับลำสีพันดอนเพื่อให้เกิดความหลากหลายของการแสดง เช่น ลำชิง ลำเพลิน ลำตั้ง หวาย ลำคอนสวรรค์ เป็นต้น องค์ประกอบของลำสีพันดอน ประกอบด้วย ถ้อยคำภาษา กลอนลำ ฉันทลักษณ์ กลอนลำ เนื้อหากลอนลำ จังหวะทำนอง ลำสีพันดอนในยุคเริ่มต้นจะมีจังหวะปานกลาง ทำนองจะเป็นทำนองสั้นๆ ทำนองเดียวตลอดทั้งกลอนลำ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบลำสีพันดอน คือ แคน ชนิดแคนแปด มีความยาวสองศอกคืบ (2 ศอกกับอีก 1 คืบ) ในยุคปัจจุบันนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะมาตีประกอบ ได้แก่ กลอง และ ฉาบ ทำให้เกิดความสนุกสนาน เรา่ใจยิ่งขึ้น ลายที่เป่า คือ ลายสร้อยเป็นทางสำหรับหมอลำผู้หญิง และลายเป้ยเป็นทางสำหรับหมอลำผู้ชาย ซึ่งจะมีเสียงสูงกว่าลายสร้อย บทบาทการขัดเกลาทางสังคมของลำสีพันดอน ได้แก่ ใช้ขัดเกลาทางด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา และด้านพฤติกรรม

คำสำคัญ: ลำสีพันดอน หมอลำ

Lam Siphandon : The Local Lao Mor Lam in Champasak Province, Lao People's Democratic Republic

Anan Meechai³

Rujee Srisombud⁴

Abstract

This research aimed at examining the evolution, composition and socialization roles of Lam Siphandon : The Local Lao Mor Lam Siphandon in Champasak Province, Lao People's Democratic Republic. The methodology of ethnomusicology qualitative research was used in this research, The data was collected during a field study through observations and interviews, then analyzed and presented by means of a descriptive analysis. The research results revealed that Lam Siphandon's evaluation was divided in accordance with its development stages. At the beginning stage, in 1900, Lam Siphandon originated from Lam Som which had belonged to Pho Thao Som. It was known for its distinctive style of speech rhythm similar to reading literature, folk tales, moral teaching in traditional events and various festivals and ceremonial occasions such as Buddhist ordination ceremonies, Kathin (the annual robe-presentation ceremony), and religious ceremonies dedicated to the ancestors. Later, Pho Thao Som changed the method of reading by shifting the tonal pattern between a high tone and a low tone alternately, but still keeping the distinctive slow genre for which Lam Som is famous. Lam Siphandom, on the other hand, was a more concise and faster genre than Lam Som. Lam Siphandon was performed in pairs, consisting one male and one female entailing an exchanging dialogue on a particular topic relevant to an event, for example, Lam to pay respect to teachers, Lam to ask for news, Lam for courtship, Lam to ask questions, Lam to

³ Doctoral student of Program in Ethnomusicology, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University. email: anan.michai@gmail.com

⁴ Lecturer of Program in Ethnomusicology, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University email: rujee_jee@hotmail.com

bless the host, and Lam for farewell. The instruments accompanied Lam Siphandon were Khaens. During the transition period, in 1925, Pho Vanna Kaewpilom introduced some changes to Lam Siphandom by rejuvenating the rhythm to be more lively and faster, and bringing percussion instruments to be played together such as drums and large cymbals, resulting in a more exciting and entertaining performance. In contemporary period, since 1990, different Lam genres such as Lam Cing, Lam Tung Wai and Lam Khon Sawan have been performed intermittently during a Lam Siphandon performance in order to diversify the performance. Components of Lam Siphandon are lyrics, rhymes, contents of the lyrics, Rhythm and Melody. The musical instruments used in the performance was Khaen-paed (bamboo mouth organ with 8 couples of tubes) which were two cubits and one palm span in length. Mode (Lai) of play known as Lai Soi was preferred by female Mor Lams, while Lai Poei with a higher tone than Lai Soi was more popular among male Mor Lams. Lam Siphandon's socialization roles are to purify the mind, to foster intelligence, and to discipline behaviors.

Keywords: Lam Siphandon, Mor Lam

บทนำ

หมอลำ เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการขับร้องและดนตรีอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น “การลำ” เกิดขึ้นมานานมีวิวัฒนาการและพัฒนาจากการอ่านหนังสือและการเล่าเรื่องนิทานวรรณคดี ให้กับคนฟังในงานต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานกฐิน หรืองานรื่นเริงต่าง ๆ เช่นเดียวกับ Chonpairoj (1987 : 21) กล่าวว่า หมอลำ เป็นผู้มี ความชำนาญในการร้อง ผู้ที่เป็นหมอลำนั้นต้องมีความชำนาญหลายอย่างทั้งเรื่องทางโลกและทางธรรมจึงจะสามารถเอาเรื่องราวต่าง ๆ มาสร้างเป็นกลอนลำได้ การนำเอาเรื่องราวในวรรณคดีอีสานมาขับร้องหรือมาลำ เรียกว่า ลำ หมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญในการขับร้องวรรณคดีอีสานโดยการท่องจำเอากลอนมาขับร้องหรือผู้ชำนาญในการเล่านิทานเรื่องนั้นเรื่องนี้หลาย ๆ หลายเรื่อง เรียกว่าหมอลำ(Thawornsawat, 1978 : 41- 49) เมื่อมีการใส่ทำนองเข้าไปในขณะที่ลำซึ่งทำให้ผู้ฟังสนใจฟังด้วยความไพเราะ เคลิบเคลิ้มกับเนื้อหาสาระของการลำ ต่อมาได้มีการเอาแคนมาเป่าเป็นดนตรีประกอบในขณะที่ลำ จะมีคนเป่าแคนคลอเสียงไปด้วยเพื่อเพิ่มความสนใจให้กับผู้ฟังและทำให้ผู้ฟังเกิดความสุขสนทนยิ่งขึ้น หมอลำเป็นวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านของภาคอีสานที่ถือกำเนิดมาจากวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนชาวภาคอีสานของไทย โดยเฉพาะการกำเนิดจากประเพณีต่าง ๆ เช่น งานประเพณีการอ่านหนังสือผูก ประเพณีงันเฮือนดี ประเพณีการเกี่ยวสาว เป็นต้น นอกจากนั้นหมอลำกำเนิดมาจากประเพณีการเทศน์ และการเทศน์โจทย์แก่แปลถาม (เทศน์ปุจฉาวิสัชนา) ของพระสงฆ์ จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมหมอลำนั้นเกิดจากวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นการแสดงของท้องถิ่นที่ได้รับความนิยมและยอมรับของคนทั่วไปในท้องถิ่น มีการสืบทอดโดยคนในท้องถิ่นจึงทำให้คนในท้องถิ่นยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา หมอลำจึงเป็นบทบาทหน้าที่อีกอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมหมอลำที่รับใช้ผู้คน และให้ประโยชน์ต่อสังคมทั้งด้านพิธีกรรม ด้านการขัดเกลาสังคม และด้านความบันเทิง ช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสืบทอดมรดกอันดีงามมิให้สูญหาย และให้ประโยชน์ต่อผู้แสดงโดยยึดเป็นอาชีพได้

วัฒนธรรมหมอลำในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นวัฒนธรรมสำคัญประจำชาติเช่นกัน เนื่องจากหมอลำในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีกระจัดกระจายอยู่ทุกภูมิภาคมีท่วงทำนองของการขับลำจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ภาคเหนือเรียกว่า ขับ เช่น ขับพุ่มของแขวงหลวงพระบาง ขับลื้อของชาวลื้อ เป็นต้น ภาคกลางเรียกทั้ง ลำและขับ เช่น ขับจิมเวียงจันทน์ขับพวนเสียงขวง ลำสาละวันของแขวงสาละวัน ลำภูไท ลำดงหวาย ลำคอนสะหวัน ลำบ้านซอกของแขวงสะหวันนะเขต เป็นต้น ส่วนภาคใต้ เรียกว่า ขับและลำ เช่น ขับโสม ลำสีพันดอนของแขวงจำปาสัก ลำมะหาไซของแขวงคำม่วน เป็นต้น ส่วนวงดนตรีของลาว เช่น วงหมอลำ ประกอบด้วย หมอลำและหมอแคน ในอดีตอาจมีเครื่องทำจังหวะประกอบเพื่อเพิ่มความสุขสนทนได้แก่ กลอง และฉาบ ในปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบการแสดงให้เข้ากับยุคสมัย นำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาผสมผสานเพื่อเพิ่มความตื่นตาตื่นใจของผู้ชมซึ่งสอดคล้องกับ Suksumnieng (2006 : 48-49) ได้ศึกษาการขับลำในเขตภาคใต้ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า การขับลำของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวลุ่มที่นิยมแพร่หลายมี 3 ทำนองคือ ลำโสม ลำสีพันดอน และ ลำสาละวัน

ลำสีพันดอนเกิดขึ้นหลังจากลำโสม โดยลำโสมเป็นทำนองการลำของท้าวโสม (ไม่ทราบนามสกุล) เมื่อมีผู้ชื่นชอบทำนองลำมากยิ่งขึ้น จึงเรียกชื่อ “ลำโสม” ตามผู้คิดทำนองลำ ท่วงทำนองของลำโสมจะมีลักษณะซ้ำๆ ทำนองเรียบง่าย ในขณะที่ลำสีพันดอนจะมีจังหวะทำนองเร็วกว่าลำโสม ต่อมาได้มีผู้พัฒนาจังหวะท่วงทำนองการลำสีพันดอนขึ้นใหม่ให้จังหวะท่วงทำนองการลำเร็วขึ้น จนได้รับความนิยมแพร่หลายและกลายเป็นรูปแบบของลำสีพันดอน ในยุคปัจจุบันลำสีพันดอนได้รับการพัฒนาจังหวะท่วงทำนองการลำให้เร็วและกระชับขึ้น (Kaewbualar, 2018) ซึ่งสอดคล้องกับ Suksumnieng (2006 : 77) กล่าวถึง ประวัติของลำสีพันดอนว่า มีพัฒนาการมาจากลำโสม ทางภูมิภาคตอนใต้ของแขวงสีพันดอน มีอีกชื่อหนึ่งว่า “ลำใต้” ตามท้องถิ่นภูมิภาคทางภาคใต้ของประเทศลาว เป็นการลำคู่กลมและตอบระหว่างหมอลำชายด้วยกัน ต่อมาเป็นการลำคู่ชายและหญิง ถือว่าท่วงทำนองการลำมีความกระชับฉับไว เนื้อหาในการลำสามารถสื่อสารได้รวดเร็ว จึงเป็นที่นิยมของผู้คนในแขวงจำปาสักและขยายความนิยมออกไปทั่วประเทศ หมอลำสีพันดอนในปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มปากเซ และกลุ่มเมืองโขง อยู่ในแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ปัจจุบันลำสีพันดอนแบบดั้งเดิมได้มีการวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนวิธีการแสดงและดนตรีประกอบไปตามยุคสมัยซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการแสดงลำสีพันดอนแบบดั้งเดิม ทำให้ถูกกลืนจนไม่เหลือรูปแบบเดิมไว้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง ลำสีพันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการและบทบาททางสังคม ตลอดจนศึกษาก่อนลำและดนตรีประกอบของลำสีพันดอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นมรดกทางวัฒนธรรมหมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวต่อไป

ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางด้านมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) เพื่อศึกษาลำสีพันดอนที่แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้พบกลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่า วัฒนธรรมลำสีพันดอน เป็นหมอลำพื้นบ้านที่ยังมีความเข้มแข็งสามารถสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ลำสีพันดอนมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งลำสีพันดอนยังมีความสำคัญและมีบทบาททางสังคมโดยใช้แสดงในงานต่างๆ ผู้คนในแขวงจำปาสักยังคงนิยมชมชอบและติดตามการแสดงลำสีพันดอนอย่างเข้มแข็ง ถึงแม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากการแพร่กระจายของดนตรีตะวันตกอย่างกว้างขวาง

จากการลงพื้นที่ภาคสนามและการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาลำสีพันดอน ซึ่งเป็นหมอลำพื้นบ้านของแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ผู้ลำหรือผู้ประพันธ์เนื้อร้องได้ให้ความสำคัญกับบทกลอนที่เป็นกลอนลำซึ่งความหมายบ่งบอกถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น บทกลอนลำที่สะท้อนถึงสภาพการดำเนินชีวิตของคนในสังคมจึงได้รับความนิยมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นกลอนลำของลำสีพันดอนยังแฝงไว้ด้วยความมีคุณค่าทางสังคม ใช้สื่อความหมายหรือสื่อสารกับสิ่งต่างๆ ในสังคม เช่น สื่อสารกับความเชื่อในสิ่งที่สังคมนับถือเพื่อเป็นการกราบไหว้ สักการะหรือขอพรเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว หรือต่อ

เจ้าภาพหรือผู้คนทั่วไป ใช้สื่อสารกับคนในสังคมเพื่อความมุ่งหวังบางอย่างหรือเล่าขาน บอกกล่าว คติเตือนใจ หรือเพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา อีกทั้งใช้เป็นสื่อเพื่อขัดเกลาทางสังคมให้คนในสังคมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำให้สังคมสงบสุข การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานทางสังคม และยอมทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นกิจนิสัย (Mercer & Merton, 1958 : 12) แต่ในปัจจุบันสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไปจากการได้รับอิทธิพลมาจากประเทศที่เข้ามาปกครองหรือการแพร่กระจายวัฒนธรรมต่างๆ ของประเทศที่เข้ามาบุกรุกดินแดนและประเทศที่เข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือ ซึ่งได้นำแนวคิดและวิธีการดำรงชีวิตแบบใหม่เข้ามาจนกลายเป็นแบบอย่างให้คนในพื้นที่ปัจจุบันยึดเอาและปฏิบัติตาม ทำให้วิถีปฏิบัติดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาถูกกลืนและเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมล้าสมัยพันดอนก็เช่นกันย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย คนรุ่นใหม่มีผู้สนใจและติดต่อจ้างไปลำน้อยลง ดังนั้นผู้ประกอบการอาชีพหมอลำจึงต้องปรับรูปแบบการแสดงโดยการนำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงเพื่อความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น การแสดงหมอลำก็ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ชม จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง ลำสี่พันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหมอลำพื้นบ้านต่อไป

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเชิงมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology Qualitative Research) โดยการศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากการลงพื้นที่วิจัยเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกเกี่ยวกับลำสี่พันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยจะศึกษาในขอบเขตด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือ เมืองโขง เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีรายละเอียดดังนี้

1.1 พื้นที่เมืองโขง แขวงจำปาสัก ได้แก่ บ้านหาดทรายคุน บ้านเวินขาว บ้านหัวโขง พะไย บ้านดงเวินทอง บ้านเชียงดี บ้านเดื่อ และบ้านแสนหาดน้อย

1.2 พื้นที่เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก ได้แก่ บ้านนาสะหว่าง บ้านคันแยง

2. ด้านเนื้อหา

2.1 วิวัฒนาการของลำสี่พันดอน

2.2 องค์ประกอบของลำสี่พันดอน ได้แก่ กลอนลำของลำสี่พันดอน จังหวะทำนองลำสี่พันดอน เครื่องดนตรีประกอบลำสี่พันดอน รูปแบบการแสดง (ผู้แสดง วิธีการแสดง ขั้นตอนการแสดง เวที) และโอกาสที่ใช้แสดง

2.3 บทบาทการขัดเกลาทางสังคมของลำสีพันดอน

3. ด้านเวลา

3.1 ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่ เมษายน 2561 – เมษายน 2562

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของลำสีพันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของลำสีพันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. เพื่อศึกษาบทบาทการขัดเกลาทางสังคมของลำสีพันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ความสำคัญของการวิจัย

ลำสีพันดอน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนานและมีความโดดเด่นทางด้านการแสดงและวิธีการประพันธ์กลอนลำที่ใช้ภาษาและฉันทลักษณ์อย่างสวยงาม มีทำนองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นบ้าน ใช้เครื่องดนตรีประกอบ คือ แคน การแสดงลำสีพันดอนได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายจากอดีตจนถึงปัจจุบัน กลอนลำแสดงออกถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ สะท้อนถึงสภาพการดำเนินชีวิตของคนในสังคม กลอนลำมีบทบาทในการขัดเกลาสังคมทั้งทางด้านจิตใจ ทางด้านสติปัญญา และทางด้านพฤติกรรม ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยนำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับลำสีพันดอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านวัฒนธรรมหมอลำพื้นบ้าน และใช้สำหรับเป็นแนวทางในการศึกษาและวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามโดยการสังเกตและการสัมภาษณ์ใช้เป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. วิวัฒนาการของลำสีพันดอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการทางมานุษยวิทยามาใช้อธิบายวิวัฒนาการของลำสีพันดอน ตามหัวข้อต่อไปนี้

1.1 ยุคเริ่มต้น

1) ขั้นสังคมดั้งเดิม (Primitive) อธิบายวิวัฒนาการของลัทธิพื้นดอน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของลัทธิพื้นดอนในยุคเริ่มต้น

1.2 ยุคปรับเปลี่ยน

2) ขั้นอนารยะ (Barbarism) ใช้อธิบายปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบของลัทธิพื้นดอน

1.3 ยุคปัจจุบัน

3) ขั้นศิวิไลซ์ (Civilized) อธิบายปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงลัทธิพื้นดอน และเครื่องดนตรีประกอบลัทธิพื้นดอน ให้เข้ากับยุคสมัยในยุคปัจจุบัน

4) ขั้นสุดท้าย อธิบายการอนุรักษ์และฟื้นฟูลัทธิพื้นดอน

2. องค์ประกอบของลัทธิพื้นดอน

2.1 กลอนคำของลัทธิพื้นดอน

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์คำประพันธ์ ตามองค์ประกอบของการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1.1 ถ้อยคำภาษา

2.1.2 รูปแบบฉันทลักษณ์ในการแต่งคำกลอน

2.1.3 เนื้อหากลอนคำ

2.2 จังหวะทำนองลัทธิพื้นดอน

2.3 เครื่องดนตรีประกอบลัทธิพื้นดอน

2.4 รูปแบบการแสดง (ผู้แสดง วิธีการแสดง ขั้นตอนการแสดง เวที)

2.5 โอกาสที่ใช้แสดง

3. บทบาทการขัดเกลาทางสังคมของลัทธิพื้นดอน

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) อธิบายบทบาททางสังคมของลัทธิพื้นดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามหัวข้อต่อไปนี้

3.1 การขัดเกลาทางด้านจิตใจ

3.2 การขัดเกลาทางด้านสติปัญญา

3.3 การขัดเกลาทางด้านพฤติกรรม

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ลำสีพันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในครั้งนี้เป็นการวิจัยทางมานุษยวิทยาเชิงคุณภาพ (Ethnomusicology Qualitative Research) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ใช้เป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิวัฒนาการของลำสีพันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการทางมานุษยวิทยา มาใช้อธิบายวิวัฒนาการของลำสีพันดอน ตามหัวข้อต่อไปนี้

1.1 ยุคเริ่มต้น เริ่มตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1900 มีดังนี้

1) ขั้นสังคมดั้งเดิม (Primitive) อธิบายวิวัฒนาการของลำสีพันดอน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของลำสีพันดอนในยุคเริ่มต้น ผลการวิจัยพบว่า ลำสีพันดอน ถือกำเนิดขึ้นกับลำโสม โดยลำโสมเป็นทำนองการลำของท้าวโสม (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งมีลักษณะเป็นแนวทำนองการอ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวของวรรณคดีนิทานพื้นบ้าน คติสอนใจ และเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในงานบุญประเพณีและงานสมโภชต่าง ๆ เช่น งานบวช งานกฐิน งานกินดอง งานทำบุญให้ผู้เสียชีวิตล่วงลับไปแล้ว เป็นต้น ลำโสมในระยะแรกจะเป็นการอ่านหนังสือในจังหวะ ทำนองแบบธรรมดา แต่ต่อมาท้าวโสมได้ปรับเปลี่ยนวิธีการอ่านหนังสือเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนใจยิ่งขึ้นโดยการอ่านเป็นทำนองให้เสียงสูงและเสียงต่ำขึ้นลงสลับกันไป แต่มีจังหวะช้า ๆ เมื่อมีผู้ชื่นชอบทำนองลำในลักษณะนี้มากยิ่งขึ้น และมีผู้ติดตามและติดต่อว่าจ้างให้ท้าวโสมไปแสดงมากขึ้น จึงมีผู้ถามว่า ลำแบบนี้เรียกชื่อว่าอะไร ก็ไม่มีใครทราบเพียงแต่บอกว่า ท้าวโสมเป็นผู้ลำ ดังนั้นจึงเรียกชื่อ “ลำโสม” ตามผู้คิดทำนองลำ ซึ่งก็คือ ท้าวโสม นั่นเอง (Kaewbualar, 2018) ลำโสมเป็นคำสำหรับของลำทุกประเภทของลาวใต้หรือเรียกว่า ลำภูฮาน (ลำโบราณ) ซึ่งลำโดยท้าวโสม หรือพ่อใหญ่โสม ซึ่งได้รับฉายาว่า โสมไม่คิด (โสมบ่คิด) มาจากการที่พ่อใหญ่โสมไปลำที่ไหนก็ตามหรือเห็นอะไรก็ตามจะสามารถด้นกลอนลำสด ๆ ออกมาเป็นทำนองลำโสมได้เลยโดยไม่ได้อัดใจล่วงหน้ามาก่อน จึงเป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังทั่วไป จนได้รับคำยกย่องชมเชยว่า “โสมไม่คิด” และเรียกลำที่พ่อใหญ่โสมลำนั้นว่า “ลำโสม” ตามชื่อของพ่อใหญ่โสมนั่นเอง ลำสีพันดอน คือ ลำโสม เนื่องจากในสมัยเริ่มต้นมีผู้ลำเพียงคนเดียว คือ พ่อใหญ่โสม โดยเริ่มต้นเรียกว่า ลำสีพันดอน แต่ต่อมาผู้ฟังหันมาเรียกชื่อโดยใช้คำง่าย ๆ ตามชื่อของผู้ลำ คือ ลำโสม ภายหลังพ่อใหญ่โสมเสียชีวิต ลูกศิษย์ที่สืบทอดการลำโสมต่อมาจึงหันกลับมาเรียก ลำสีพันดอน อีกครั้งตามบ้านเกิดของพ่อใหญ่โสม รูปแบบการลำเริ่มมีความแตกต่างกัน คือ ลำสีพันดอน จะเป็นลำคู่ที่มีหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิงแสดงคู่กัน โดยมีเครื่องดนตรีประกอบเพียงชนิดเดียว คือ แคน รูปแบบการแสดงมีลักษณะเป็นการลำโต้ตอบกันระหว่างหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิง เป็นเรื่องเกี่ยวกับงานที่แสดง เช่น ลำไหว้ครู ลำอวยพรเจ้าภาพ ลำถามข่าว ลำกระทุ้ ลำเกี่ยว ลำลา เป็นต้น จังหวะในการลำจะ

เป็นจังหวะซ้ำๆ (Weerawong, 2018)

ลำสีพันดอน เป็นชื่อของการแสดงลำสีพันดอน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของลาวใต้ ถือเป็นลำโบราณที่เป็นวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านของชาวลาวใต้ สปบ.ลาว ลำสีพันดอนมีชื่อเรียกอีกว่า ลำใต้ และลำบูฮาน (ลำโบราณ) ที่มาของชื่อลำสีพันดอน มาจากลาวใต้มีดอน (เกาะ) กลางแม่น้ำโขง มีลักษณะเป็นดอนเล็กดอนน้อยมากมาย รวมกันแล้วประมาณสีพันดอน จึงเรียกได้ว่า ลำสีพันดอน ตามลักษณะภูมิประเทศที่เป็นดอนกลางแม่น้ำโขงนั่นเอง ที่มาของชื่ออีกนัยหนึ่ง คือ เรียกตามชื่อเจ้าแขวงผู้ปกครองแขวงสีพันดอนในสมัยนั้น ที่นินามสกุลว่า สีพันดอน เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่เจ้าแขวง (Budtawong, 2019)

1.2 ยุคปรับเปลี่ยน ลำสีพันดอนเริ่มมีการปรับเปลี่ยน ในช่วง ปี ค.ศ. 1925 ดังนี้

2) ชั้นอนารยะ (Barbarism) ใช้อธิบายปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงลำสีพันดอน ได้แก่ แนวทำนองและดนตรีประกอบ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการลำสีพันดอนในยุคนี้ มีลักษณะเป็นการลำโต้ตอบกันระหว่างหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิง เป็นเรื่องเกี่ยวกับงานที่แสดง เช่น ลำไห้ครู ลำอวยพรเจ้าภาพ ลำถามข่าว ลำกระทุ้ ลำเกี้ยว ลำลา เป็นต้น เช่นเดียวกับยุคเริ่มต้น การลำแต่ละรูปแบบต้องอาศัยความรู้ ความสามารถของผู้ลำที่ได้ร่ำเรียนมาอย่างแตกฉาน ทั้งความรู้ที่เกี่ยวกับงานต่าง ๆ ที่ทำการแสดง เช่น ทำบุญแจกข้าว (ทำบุญให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว) ผู้ลำต้องมีความรู้ย่อลึกซึ่งในเรื่องนั้น ๆ จึงจะสามารถคิดกลอนลำโต้ตอบกับผู้ลำอีกฝ่ายได้ นับเป็นปฏิภาณไหวพริบในตัวของผู้ลำที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนจากครูมาอย่างปากเพียร (Weerawong, 2019)

การสืบทอดและการฝึกเรียนลำสีพันดอน ในยุคนี้การฝากตัวเป็นลูกศิษย์เพื่อฝึกเรียนลำสีพันดอนกับครูอาจารย์นั้น ต้องมีค่ายสำหรับไห้ครู ประกอบไปด้วย ชันห้า ชันแปด เล่มบาท เล่มเบี้ย ขวี่สี่ ชันผืนแพรขาว เงินยี่สิบห้าเหรียญ เมื่อไห้ครูเสร็จแล้วต้องไปฝึกเรียนลำว่า ใครจะสามารถเรียนได้หรือเรียนไม่ได้ซึ่งต้องอาศัยความอดทน ความพยายาม จิตใจเด็ดเดี่ยว เด็ดขาดในการฝึกซ้อม บางครั้งมาเรียนด้วยกันประมาณยี่สิบคน อาจมีแค่สองคนที่สามารถเรียนลำได้สำเร็จ เพราะในยุคนี้ไม่มีคนเรียนไม่มาก อาจมีแค่หมอลำสองคน หมอแคนสองคน ใครที่ไม่มีความอดทนมากพอก็ไม่สามารถเรียนสำเร็จได้

การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงลำสีพันดอน ในยุคแรกเริ่มลำสีพันดอนจะมีจังหวะซ้ำ ๆ แต่มีจังหวะทำนองเร็วกว่าลำโสม แต่ต่อมา หมอลำวันนา แก้วพิลม เป็นผู้พัฒนาจังหวะทำนองการแสดงลำสีพันดอนขึ้นใหม่ให้จังหวะทำนองการแสดงลำเร็วและกระชับขึ้น ทั้งยังนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะมาตีประกอบ ได้แก่ กลอง ฉิ่ง และฉาบ ทำให้เกิดความสนุกสนาน เร้าใจยิ่งขึ้น จนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและกลายเป็นรูปแบบการแสดงลำสีพันดอนในยุคปัจจุบัน

การแต่งกาย หมอลำและหมอแคนจะแต่งกายสุภาพด้วยเครื่องแต่งกายแบบพื้นบ้านที่ทำมาจากผ้าพื้นบ้าน หมอลำผู้ชายใส่ชุดสุภาพ หมอลำผู้หญิงใส่เสื้อพื้นบ้านแขนยาว สวมผ้าถุง ผ้าสไบพาดไหล่ เก๋ลำผม ส่วนหมอแคนและนักดนตรีคนอื่น ๆ ใส่ชุดสุภาพ

เครื่องค้าย (ค้าย) ในยุคนี้จะมีหลายอย่างแล้วแต่ครูบาของแต่ละคนว่าจะกำหนดค้ายอย่างไร

บ้าง ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย ช้อง หวี แวน น้ำหอม ชันนิมนต์ ชันหมากเบง ชันห้า ชันแปด เงิน เหล้า ไข่ เป็นต้น

1.3 ยุคปัจจุบัน เริ่มต้นในปี ค.ศ. 1990

3) ขั้นศิวิไลซ์ (Civilized) อธิบายปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของลำสีพันดอน และ พบว่า รูปแบบการลำสีพันดอนในยุคนี้จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับยุคเริ่มต้น คือ เป็นการลำได้ตอบกันระหว่างหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิง ได้แก่ ลำไหว้ครู ลำอวยพรเจ้าภาพ ลำถามข่าว ลำกระทุ้ ลำเกี้ยว ลำอวยพร และลำลา แต่ในยุคนี้ ราวปี ค.ศ. 1990 มีการนำทำนองลำแบบต่าง ๆ มาสลับช่วงการแสดงกับลำสีพันดอนเพื่อให้เกิดความหลากหลายรสชาติของการแสดง เช่น ลำชิง ลำเพลิน ลำตังหวาย ลำคอนสวรรค์ เป็นต้น ลักษณะทำนองลำสีพันดอนก็ถูกปรับเปลี่ยนไปในลักษณะลำสีพันดอนตอนกลางทางเมืองปากเซ จังหวัดในการลำก็จะมีคามกระชับไวมากขึ้น ผู้ลำมีการปรับลีลาการพ้องให้สวยงาม สนุกสนาน เร้าใจมากขึ้น ทำนองการลำมีการใช้ลูกคอกกับคำร้องตอนท้ายของวรรคเพื่อให้ฟังไพเราะยิ่งขึ้น (Weerawong, 2019)

4) ขั้นสุดท้าย อธิบายการอนุรักษ์และฟื้นฟูลำสีพันดอน

การอนุรักษ์และฟื้นฟูลำสีพันดอน ในยุคปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามารับผิดชอบ ลำสีพันดอนยังเป็นการแสดงเพื่อการประกอบอาชีพอย่างหนึ่งของคนกลุ่มหนึ่งที่ผ่านมาการเรียนและฝึกฝนลำสีพันดอนมาจากครู แล้วนำมาประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ ยังไม่มีการบรรจุหลักสูตรลำสีพันดอนในโรงเรียนระดับต่าง ๆ ของ สปป.ลาว แต่มีครูที่มีความสามารถทางด้านการลำสีพันดอน นำทำนองลำสีพันดอนไปแต่งคำร้องประกอบเพื่อใช้สอนในโรงเรียน ถ้าตัดข้อความและวิธีการที่ใช้ในการแต่งคำร้อง หรือตัดข้อความเรื่องทำนองการลำ ก็จะขอความช่วยเหลือจากคณะหมอลำที่รู้จักในการปรับให้ถูกต้องทั้งคำร้องและทำนองของลำสีพันดอน ดังนั้นยุคแห่งการอนุรักษ์และฟื้นฟูลำสีพันดอน เป็นยุคที่ลำสีพันดอนดำเนินไปยังไม่ถึงต้องใช้เวลาในการอนุรักษ์และฟื้นฟูลำสีพันดอนต่อไปในอนาคต

2. องค์ประกอบของลำสีพันดอน

2.1 กลอนลำของลำสีพันดอน

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์คำประพันธ์ ตามองค์ประกอบของการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1.1 ถ้อยคำภาษา ถ้อยคำในการประพันธ์กลอนลำ ผู้ประพันธ์จะใช้ถ้อยคำในภาษาถิ่นของตนเองด้วยความชำนาญเพื่อให้เกิดความงามและสื่อสารจากการเลือกใช้ถ้อยคำได้ตรงกับความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์ สื่อความหมายแก่ผู้อ่านอย่างชัดเจน ทำให้เกิดจินตนาการที่ใกล้เคียงกันของผู้อ่านกับผู้ประพันธ์ อีกทั้งยังใช้คำให้สัมผัสคล้องจองกัน ได้แก่ การสัมผัส (คำกาย) คือ สัมผัสนอก และสัมผัสในอีกด้วย

2.1.2 รูปแบบฉันทลักษณ์ในการแต่งคำกลอนกลอนลำ

2.1.2.1 รูปแบบกลอนลำ เป็นคำประพันธ์ที่แต่งขึ้นสำหรับลำหรือขับใส่แคน คำกลอนของลาววรรคหนึ่งมี 7 คำ ในแต่ละวรรคอาจเติมคำบุพพเข้าด้านหน้าได้อีก 2 คำ หรือเติมคำสร้อยเข้าด้านท้ายได้อีก 2-3 คำ ดังนั้นคำกลอนของลาวแต่ละวรรคจึงมี 7-12 คำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลอนวอนครู (บัวโล บุตตะวง)

อ่อนอ่อนนนาแก้มท่านอ่อนอ่อน
คุณอาจารย์ผู้สอนเล่า ขอให้นำมาบอก
เสียงก็อย่าให้จาง ถ้ากระทู้กระท่ง
หมอลำหญิงถามมา ให้ผู้ข้าตอบได้
คุณครูบาอาจารย์ จงมาปกมางำ

ยอมมือไหว้สาก่อนคุณพระพุทธรูปคุณพระธรรม
อย่าให้ลำหนึ่ออกไปนอกทิศนอกทาง
มันสมองให้ไหลหลังปานแม่น้ำคงคา
ขอยอมมือขึ้นใส่ คุณอ้อให้มาหา
ให้ลำได้หลายอย่าง อย่าคาค้าง...เอ๋ย...สาธุ

2.1.2.2 ฉันทลักษณ์ รูปแบบฉันทลักษณ์กลอนลำเน้นการใช้คำโดยการสัมผัสหรือคำก่าย ซึ่งเป็นคำที่คล้องจองกัน ได้แก่ การสัมผัส (คำก่าย) คือ สัมผัสนอก และสัมผัสใน มีรายละเอียดดังนี้

1) สัมผัสนอก (คำก่ายนอก) พบว่า การใช้คำมีการสัมผัสคล้องจองหรือก่ายกันระหว่างวรรค โดยคำสุดท้ายของวรรคแรกจะคล้องจองหรือก่ายกันกับคำที่ 5-7 ของวรรคต่อไปและเป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะสิ้นสุดกลอนลำ ซึ่งคำสุดท้ายของวรรคก่อนสิ้นสุดกลอนลำจะคล้องจองหรือก่ายกันกับคำที่ 2-3 ของวรรคสุดท้ายของกลอนลำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลอนวอนครู (หมอลำเคียงใจ สะไบพอน)

จังวะ แก้มใหม่ ๆ แก้มอายใหม่ ๆ
ไหว้คุณพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
คุณพระพุทธรูปธรรมให้น้ำยูน่าน้ำส่ง
คุณบิดามารดาทั้งผองพ่อแม่
คุณอาจารย์ผู้สอนเล่าให้มาคำให้มาชู

มือนี่มือสับนิ้วยกใส่กราบไหว้วันทา
ผู้เป็นกกเป็นเค้าให้ปกป้องหมอลำ
คุณพระสงฆ์ของงมาช่วยด้านปัญญา
มือนี่ ให้มาสูงมาแก้ไข้เข้าโงงทองคำ
ให้มาชูให้มาส่ง พะนางน้อง.....

2) สัมผัสใน (คำก่ายใน) หมายถึง สระและพยัญชนะที่มีอยู่ในวรรคหนึ่งที่เป็นสระหรือพยัญชนะเดียวกัน ตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป และคำ 2 คำนั้นจะอยู่เรียงกัน หรือมีคำอื่นคั่นหรือแทรกอยู่ก็ตาม สัมผัสใน (คำก่ายใน) กำหนดสระและพยัญชนะ ดังนี้

ก. กำหนดด้วยสระ

1. สระเดียวกันเรียงกันอยู่ 2 คำ เรียกว่า “เคียง” เช่น

.....มันสมองให้ไหลหลังปานแม่น้ำคงคา.....

.....คุณครูบาอาจารย์ จงมาปกมางำ.....

2. มีสระอื่นคั่นกลาง 1 คำ เรียกว่า “เทียมแอก”

.....อย่าให้ลำหนึ่ออกไปนอกทิศนอกทาง.....

.....มือนี่มือสับนิ้วยกใส่กราบไหว้วันทา.....

.....คุณบิดามารดาทั้งผองพ่อแม่.....

ข. กำหนดด้วยพยัญชนะ คือ เอาพยัญชนะตัวเดียวกันหรือพวกที่มีสำเนียงคล้ายกัน เรียกว่า อักษรคู่

1. พยัญชนะเดียวกันเรียงกันอยู่ 2 คู่ เรียกว่า “คู่” เช่น
.....ผู้เป็น**ปก**เป็น**เค้า**ให้**ปก**บ**้อง**หมอลำ.....
.....ผู้**ซ้า**ย**อ**มือ**ไหว้**ให้**คุณครู**มา**หิ**ง**ทำ**.....
2. พยัญชนะเดียวกันเรียงกันอยู่ 3 คำ เรียกว่า “เทียมคู่” เช่น
.....มัน**สม**อง**ให้**โ**ล**ห**ล**้ง**ป**าน**แม่**น**้ำ**ค**ง**ค**า**
.....แต**ง**ก**า**พ**ย์**ก**ล**อน**ก**า**พ**ย์**ล**ำ**ให้**จ**ื่อ**จ**ำ**ล**ำ**ได้.....
.....มี**ค**น**เข**ย**ช**่วย**ช**้อน**ข**ว**น**น**ั่น**อ**้ง**อ.....
3. พยัญชนะเดียวกันเรียงกันอยู่ 4 คำ เรียกว่า “เทียมรถ” เช่น
.....เส**ย**ง**ให้**ส**ไ**ส**ไป**ห**นำ**อ**ย**่า**ค**ง**ค**า**ค**ั้น**ค**้ง.....

2.1.3 เนื้อหากลอนลำ เนื้อหาของลำสี่พันดอน ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ตามลักษณะรูปแบบของกลอนลำสี่พันดอน โดยใช้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวและองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นเนื้อหาสาระในการประพันธ์กลอนลำ ได้แก่

2.1.3.1 การวอนครู หรือไหว้ครู เป็นกลอนลำที่ผู้ประพันธ์ขึ้นมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการวอนครูหรือไหว้ครู โดยการระลึกถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ คุณของครูบาอาจารย์ที่สั่งสอนลำ คุณของผู้ประพันธ์ที่ประพันธ์กลอนลำ คุณของบิดา มารดา ผู้ล่วงลับไปแล้ว คุณของผู้เฒ่าผู้แก่ คุณของผู้นำประเทศ เพื่อให้การแสดงลำสี่พันดอนนั้นผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ให้ผู้ลามีเสียงดี เสียงใส ถูกใจผู้ฟังทุกคนที่ได้ฟัง รวมทั้งให้การตอบกระทุ้ประชันกันเป็นไปด้วยความราบรื่นสามารถตอบกระทุ้ของฝ่ายตรงข้ามได้อย่างไม่ติดขัด สมองโล่งปลอดโปร่ง เป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังจนได้รับคำยกย่องชมเชยต่อไป

2.1.3.2 การเกี้ยว เป็นกลอนลำที่ผู้ประพันธ์ขึ้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหมอลำฝ่ายชายและหมอลำฝ่ายหญิง มีเนื้อหาชมความสวยงามของกันและกัน โดยมุ่งหวังเพื่อจะมาเป็นคู่ครองในอนาคต

2.1.3.3 กระทุ้ เป็นกลอนลำที่ผู้ประพันธ์ขึ้นโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการตั้งกระทู้ถามตอบกันระหว่างหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ฮิตสิบสองครองสิบสี่ ประเพณี การทำบุญกุศลต่าง ๆ การกระทุ้นับเป็นการชิงไหวชิงพริบ เป็นการประชันความรู้ ประสพการณ์ของหมอลำที่ได้จำเรียนลามาจากครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ถ้าฝ่ายหนึ่งตั้งกระทู้ถามไป อีกฝ่ายหนึ่งตอบไม่ได้ จะถือว่าฝ่ายที่ตอบไม่ได้พ่ายแพ้ แต่ก็ไม่ใช่การประชันเพียงเพื่อเอาแพ้เอาชนะกันเท่านั้น การลำสี่พันดอนยังเป็นการสร้างสีสัน สร้างความบันเทิงรื่นเริงให้กับคนฟังอีก ทางหนึ่ง

2.1.3.4 การอวยศรัทธาเจ้าภาพ เป็นกลอนลำที่ผู้ประพันธ์ขึ้นโดยมีเนื้อหา

เกี่ยวกับการอวยพรหรือการให้พรหรือการอวยศรัทธาให้แก่เจ้าภาพที่จ้างคณะหมอลำมาทำการแสดงลำในวันนี้ และคนที่มาชมและฟังการแสดง รวมทั้งคนที่มอบเงินเป็นรางวัลน้ำใจให้หมอลำที่แสดงลำสี่พันดอน เพื่อสร้างความบันเทิงรื่นเริงให้กับคนฟัง

2.1.3.5 การลา เป็นกลอนลำที่ผู้ประพันธ์ขึ้นโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการลาลาและอวยพรให้แก่เจ้าภาพก่อนที่จะจบการแสดง

2.2 จังหวะทำนองลำสี่พันดอน ในยุคเริ่มต้นจะมีจังหวะปานกลาง ไม่ช้าไม่เร็วเกินไป ส่วนทำนองจะเป็นทำนองสั้นๆ ทำนองเดียวตลอดทั้งกลอนลำ มีการแต่งกลอนลำตามทำนองโดยเปลี่ยนเนื้อหาสาระของกลอนลำไปเรื่อยๆ ตามโอกาสและความเหมาะสมของการแสดง ส่วนในยุคปัจจุบันจะมีจังหวะท่วงทำนองการลำเร็วและกระชับ นักดนตรีที่เล่นดนตรีประกอบจึงจำเป็นต้องเข้าใจคำร้องและทำนองลำสี่พันดอนด้วย จึงจะสามารถเล่นดนตรีประกอบได้อย่างผสมกลมกลืน

2.3 เครื่องดนตรีประกอบลำสี่พันดอน คือ แคน ชนิดแคนแปด มีความยาวของแคนสองศอกคืบ (2 ศอกกับอีก 1 คืบ) ลายที่เป่า คือ ลายสร้อย เป็นทางสำหรับหมอลำผู้หญิง และลายเป้ย เป็นทางสำหรับหมอลำผู้ชาย จะมีเสียงสูงกว่าลายสร้อย ซึ่งผู้ลำจะมีหมอแคนประจำตัว ไม่ใช่แคนและหมอแคนคนเดียวกัน หมอลำวันนา แก้วฟิล์ม เป็นผู้พัฒนาจังหวะท่วงทำนองการลำสี่พันดอนขึ้นใหม่ให้จังหวะท่วงทำนองการลำเร็วและกระชับขึ้น ทั้งยังนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะมาตีประกอบ ได้แก่ กลอง ฉิ่ง และฉาบ ทำให้เกิดความสนุกสนาน เร้าใจยิ่งขึ้น จนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและกลายเป็นรูปแบบการลำสี่พันดอนในยุคปัจจุบันนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะมาตีประกอบ ได้แก่ กลอง ฉิ่ง และฉาบ ทำให้เกิดความสนุกสนาน เร้าใจยิ่งขึ้น

2.4 รูปแบบการแสดง (ผู้แสดง วิธีการแสดง ขั้นตอนการแสดง) ประกอบด้วย

2.4.1 ผู้แสดง ประกอบด้วยหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายละ 1 คน หมอแคน 1 คน กลอง 1 คน และฉาบเล็ก 1 คน อาจจะเพิ่มหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง อีก 1 คู่ เพื่อเปลี่ยนและเพิ่มสีสันของการแสดงให้น่าสนใจยิ่งขึ้น

2.4.2 วิธีการแสดง การแสดงลำสี่พันดอนนั้นผู้แสดงทุกคนจะนั่งลำ เนื่องจากในสมัยก่อนการแสดงลำสี่พันดอนเป็นการแสดงแบบเรียบง่าย ใช้ผู้แสดงน้อยและงานที่แสดงก็เป็นงานทั่ว ๆ ไป ไม่มีผู้คนมากนัก อีกทั้งเชื่อว่า การแสดงลำสี่พันดอนเป็นการแสดงที่ชื่นชอบของเจ้าเมืองในสมัยนั้น ซึ่งในต้องนั่งแสดงเพื่อเป็นการให้เกียรติแก่เจ้าเมือง และได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นวิธีการหรือรูปแบบการแสดงของลำสี่พันดอนจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเวทีที่ใช้แสดงจึงไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับการตกลงกับเจ้าภาพ ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่ที่สะดวกเหมาะสม สามารถนั่งแสดงได้

2.4.3 ขั้นตอนการแสดง แบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นเตรียม จะเริ่มต้นจากการจัดสถานที่และเวทีโดยใช้พื้นที่ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับการตกลงกับเจ้าภาพ หมอลำจะมาถึงก่อนเวลาทำการแสดงเพื่อแต่งตัว โดยการแต่งกายของหมอลำและหมอแคนจะแต่งกายสุภาพด้วยเครื่องแต่งกายแบบพื้นบ้านที่ทำมาจากผ้าพื้นบ้านแต่เพิ่มสีสันไสมาก

ขึ้นเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง โดยหมอลำผู้ชายใส่ชุดสุภาพ หมอลำผู้หญิงใส่เสื้อพื้นบ้านแขนยาว ผ่าสไบพาดไหล่ สวมผ้าถุง เก้าอี้หมอลำ ส่วนหมอแคนและนักดนตรีคนอื่น ๆ ใส่ชุดสุภาพ จากนั้นหมอลำจะทำการไหว้ครูด้วยเครื่องคาย (คาย) ซึ่งในยุคนี้มีการประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย เครื่องคายอาจจะกำหนดตามความสะดวก เพื่อลดความจำเป็นลง อาจใช้เพียงชั้นหมากเบง ชั้นห้าว ชั้นแปด เงิน เหล้า ไข่ เป็นต้น

ขั้นการแสดง หมอแคนจะแสดงการเดี่ยวแคนก่อน จากนั้นหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะนั่งอยู่ด้านหน้าคนละข้าง นักดนตรีจะนั่งด้านหลังของหมอลำ ก่อนเริ่มการแสดงหมอลำฝ่ายชายจะพูดคุยกับผู้ชมเพื่อสร้างบรรยากาศและเป็นการประกาศว่า การแสดงจะได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ลำดับขั้นของการนำเสนอเนื้อหาสาระของกลอนลำตอบโต้กันระหว่างหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ได้แก่ ลำวอนครูหรือลำไหว้ครู ลำอวยศรีท้าวเจ้าภาพ ลำเกี้ยว ลำกระทุ้ ลำอวยพร และลำลา เป็นการเสร็จสิ้นการแสดง

2.5 โอกาสที่ใช้แสดง ลำสี่พันดอนใช้แสดงในงานรื่นเริงต่าง ๆ ตามแต่เจ้าภาพผู้จ้างวานต้องการให้ไปแสดง เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญแจกข้าว งานบุญและประเพณีต่าง ๆ ทั้งในกลางวันและกลางคืน ระยะเวลาในการแสดงขึ้นอยู่กับบทกลอนที่เจ้าภาพว่าจะใช้เวลาแสดงเท่าไร

3. บทบาทการขัดเกลาทงสังคมของลำสี่พันดอน

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการขัดเกลาทงสังคม (Socialization) อธิบายบทบาททงสังคมของลำสี่พันดอน : หมอลำพื้นบ้าน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามหัวข้อต่อไปนี้

3.1 การขัดเกลาทงด้านจิตใจ

3.1.1 บทบาทด้านความเชื่อ และความศรัทธา พบว่า บทกลอนของลำสี่พันดอนในแต่ละรูปแบบจะมีคติสอนใจ มีความเชื่อ และความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากบทกลอนที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอันนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่แฝงไว้ด้วยข้อคิด คติเตือนใจ และแนวทางในการปฏิบัติตนให้เป็นคนดีของสังคม เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ที่ชาวบ้านต่างนับถือ บูชา เช่น ผีปู่ย่าตายาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีไร่ ผีนา ผีถน ตลอดจนสถานที่สำคัญที่นับถือ เช่น ต้นไม้ใหญ่ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น ล้วนเป็นบ่อเกิดของความเชื่อ และความศรัทธา นำมาปฏิบัติสืบต่อจนกลายเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อในที่สุด

3.1.2 บทบาทด้านการโน้มน้าวจิตใจ พบว่า ผู้ประพันธ์กลอนลำของลำสี่พันดอน จะเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีความรอบรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง เช่น เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา งานบุญต่าง ๆ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องราวของความเชื่อ และความศรัทธาในสิ่งเล้นลับ เป็นต้น ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ ความสามารถเหล่านั้นออกมาทงกลอนลำด้วยคำประพันธ์ที่มีการสัมผัส คล้องจอง อย่างลงตัว ช่วยโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังให้เกิดความคล้อยตาม และเห็นความสำคัญของเรื่องราวของคำกลอนที่หมอลำเป็นผู้ถ่ายทอดออกมาได้

3.2 การขัดเกลาทงด้านสติปัญญา

3.2.1 บทบาทด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคม พบว่า ลำสี่พันดอน นอกจาก

จะช่วยขัดเกลาทงด้านจิตใจแล้ว ยังช่วยขัดเกลาทงด้านสติปัญญาด้วยเนื่องจากกลอนลำที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์โดยใช้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ และความศรัทธาของชาวบ้านซึ่งล้วนแฝงไปด้วยคุณธรรม คติสอนใจ เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคมให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้ง และซึมซับในขณะรับชมการแสดงลำสี่พันดอน ทำให้เกิดการเรียนรู้ และองค์ความรู้ใหม่จากการฟัง สามารถนำไปปฏิบัติตามเพื่อการดำเนินชีวิตที่สงบสุขของสังคมได้

3.2.2 บทบาทด้านการพัฒนาสังคม พบว่า กลอนลำที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์โดยใช้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และสะท้อนสภาพของสังคมในยุคนั้น ๆ บทกลอนแสดงถึงความเป็นไปของสังคม ทั้งทางด้านการส่งเสริมและพัฒนารวมทั้งการพัฒนาของสังคม การเมือง การปกครอง รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมที่จะช่วยขัดเกลารวมทั้งพัฒนาสังคมให้สงบสุข

3.3 การขัดเกลาทงด้านพฤติกรรม

3.3.1 บทบาทด้านการประพดิตนตามพระพุทธศาสนา พบว่า ผู้ประพันธ์กลอนลำมักจะเป็นผู้ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับการประพดิตนตามพระพุทธศาสนา จึงถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกออกมาเป็นคำกลอนเพื่อสื่อสารกับผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตาม และเรียนรู้การประพดิตนให้อยู่ในกรอบอันดีงามของหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา เช่น กลอนลำเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษต่าง ๆ

3.3.2 บทบาทด้านการประพดิตนตามประเพณีของสังคม พบว่า ลำสี่พันดอน จะถูกว่าจ้างไปแสดงในงานต่าง ๆ ตามประเพณีนิยมของสังคม เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในงานนั้น ๆ ดังนั้นหมอลำต้องมีความรอบรู้ในเรื่องการประพดิตนตามประเพณีของสังคม งานบุญ งานกุศลทั้งหลาย ผู้ลำจึงจะสามารถด้นกลอนลำสด ๆ เพื่อเป็นการอวยพรเจ้าภาพ การตอบโต้คำกลอนกันระหว่างหมอลำผู้ชายกับหมอลำผู้หญิง แสดงออกถึงบทบาทของลำสี่พันดอนด้านการประพดิตนตามประเพณีของสังคม ทำให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

3.3.3 บทบาทด้านการประพดิตนตามกฎระเบียบของสังคม พบว่า การแสดงลำสี่พันดอน เป็นการลำตอบโต้กันระหว่างหมอลำผู้ชายกับหมอลำผู้หญิง ต่างฝ่ายต่างคำถาม (ตั้งคำถาม) และลำตอบ (ตอบคำถาม) ฝ่ายตรงข้ามในเรื่องเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานที่แสดง เจ้าภาพผู้ว่าจ้างและผู้ฟัง เรื่องบาปบุญคุณโทษต่าง ๆ และเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน กฎ ระเบียบของสังคม ล้วนเป็นกรอบในการประพดิตนเป็นแบบอย่างของความดีงามในสังคม หมอลำสี่พันดอนได้ถ่ายทอดออกมาเป็นกลอนลำเพื่อสื่อสารกับผู้ฟังให้เกิดการซึมซับ นำเอาไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้

บทสรุป

ลำสี่พันดอน ลำบูชา หรือลำได้ เป็นหมอลำพื้นบ้านของลาวใต้ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต้นกำเนิดของลำสี่พันดอน ลำบูชา หรือลำได้ อยู่ที่เมืองโขง (ดอนโขง) ซึ่งเป็นเมืองที่เป็นเกาะขนาดใหญ่ตั้งอยู่กลางลำน้ำโขง ถือกำเนิดขึ้นพร้อม ๆ กับลำโสม โดยลำโสมเป็นทำนองการลำของท้าวโสม ซึ่งเป็นแนวทำนองการอ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวของวรรณคดี นิทานพื้นบ้าน คติสอนใจ ในงานบุญประเพณี และงานสมโภชต่าง ๆ เช่น งานบวช งานกฐิน เป็นต้น ต่อมาท้าวโสมได้ปรับเปลี่ยนวิธีการอ่านหนังสือเพื่อให้ผู้ฟัง

เกิดความสนใจยิ่งขึ้นโดยการอ่านเป็นท่วงทำนองให้มีเสียงสูงและเสียงต่ำขึ้นลงสลับกันไป แต่มีจังหวะช้า ๆ จนได้รับความนิยมจากคนฟัง และเรียกว่า “ลำโสม” มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนลำสีพันดอน มีท้าวโสมเป็นต้นตำหรับในการลำทำนองสีพันดอน ซึ่งในอดีตเรียกว่า “ลำบุฮาน หรือลำใต้” มีท่วงทำนองลำกระชับและเร็วกว่าลำโสม เป็นการลำคู่ที่มีหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิงแสดงคู่กัน รูปแบบการแสดงเป็นการลำโต้ตอบกันเรื่องเกี่ยวกับงานที่แสดง เช่น ลำไหว้ครู ลำอวยพรเจ้าภาพ ลำถามข่าว ลำกระทุ้ง ลำเกี้ยว ลำลา เป็นต้น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบลำสีพันดอน คือ แคนในเวลาต่อมา ลำบุราณ หรือลำใต้ เรียกว่า ลำสีพันดอน ตามตำนานที่ใช้เรียกสีพันดอนมาจาก จำนวนเกาะในลำน้ำโขงที่มากกว่าสีพันเกาะ (ดอน) จึงเรียกว่า สีพันดอน และเรียกเพี้ยนไปเป็น “สีพันดอน” แต่ต่อมาหมอลำรุ่นต่อจากท้าวโสม คือ หมอลำวันนา แก้วฟิล์ม เป็นผู้พัฒนาจังหวะท่วงทำนองการลำสีพันดอนขึ้นใหม่ให้จังหวะท่วงทำนองการลำเร็วและกระชับขึ้น ทั้งยังนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะมาตีประกอบ ได้แก่ กลอง ฉิ่ง และฉาบ ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนาน เร้าใจยิ่งขึ้น จนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย และพัฒนาจนกลายเป็นรูปแบบการลำสีพันดอนในยุคปัจจุบัน

องค์ประกอบของลำสีพันดอน ประกอบด้วย ถ้อยคำภาษา ผู้ประพันธ์จะใช้ถ้อยคำในภาษาถิ่นของตนเองด้วยความชำนาญเพื่อให้เกิดความงามและสื่อสารจากการเลือกใช้ถ้อยคำได้ตรงกับความรู้สึกรสนิยมของผู้ประพันธ์ สื่อความหมายแก่ผู้อ่านอย่างชัดเจน ทำให้เกิดจินตนาการที่ใกล้เคียงกันของผู้อ่านกับผู้ประพันธ์ อีกทั้งยังใช้คำให้สัมผัสคล้องจองกัน ได้แก่ การสัมผัส (คำกาย) คือ สัมผัสนอก และสัมผัสในอีกด้วย รูปแบบกลอนลำเป็นคำประพันธ์ที่แต่งขึ้นสำหรับลำหรือขับใส่แคน คำกลอนของลาววรรณหนึ่งมี 7 คำ ในแต่ละวรรคอาจเติมคำบุพบทเข้าด้านหน้าได้อีก 2 คำ หรือเติมคำสร้อยเข้าด้านท้ายได้อีก 2-3 คำ ดังนั้นคำกลอนของลาวแต่ละวรรคจึงมี 7-12 คำ รูปแบบฉันทลักษณ์กลอนลำเน้นการใช้คำโดยการสัมผัส หรือคำกาย ซึ่งเป็นคำที่คล้องจองกัน ได้แก่ การสัมผัส (คำกาย) คือ สัมผัสนอก และสัมผัสใน เนื้อหาของลำสีพันดอน ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ตามลักษณะรูปแบบของกลอนลำสีพันดอน โดยใช้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวและองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นเนื้อหาสาระในการประพันธ์กลอนลำ ได้แก่ วอนครู หรือไหว้ครู การอวยศรีทธาเจ้าภาพ การเกี้ยว กระทุ้ง การอวยพร การลา ส่วน จังหวะทำนองลำสีพันดอน ในยุคเริ่มต้นจะมีจังหวะปานกลาง ไม่ช้าไม่เร็วเกินไป ส่วนทำนองจะเป็นทำนองสั้นๆ ทำนองเดียวตลอดทั้งกลอนลำ มีการแต่งกลอนลำตามทำนองโดยเปลี่ยนเนื้อหาสาระของกลอนลำไปเรื่อยๆ ส่วนในยุคปัจจุบันจะมีจังหวะท่วงทำนองการลำเร็วและกระชับ สนุกสนานเร้าใจ เครื่องดนตรีประกอบลำสีพันดอน คือ แคน ชนิดแคนแปด มีความยาวของแคนสองซอกคืบ (2 ซอกกับอีก 1 คืบ) ลายที่เป่า คือ ลายสร้อย เป็นทางสำหรับหมอลำผู้หญิง และลายเป้ย เป็นทางสำหรับหมอลำผู้ชาย จะมีเสียงสูงกว่าลายสร้อย ในยุคปัจจุบันนำเครื่องดนตรีประกอบจังหวะมาตีประกอบ ได้แก่ กลอง และฉาบ ทำให้เกิดความสนุกสนาน เร้าใจยิ่งขึ้น รูปแบบการแสดง ประกอบด้วย ผู้แสดง วิธีการแสดง ขั้นตอนการแสดง ลำสีพันดอนใช้แสดงในงานรื่นเริงต่าง ๆ ตามแต่เจ้าภาพผู้จ้างวานต้องการให้ไปแสดง เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญแจกข้าว งานบุญและประเพณีต่าง ๆ ทั้งในกลางวันและกลางคืน

บทบาทการขัดเกลาทางสังคมของลำสีพันดอน พบว่า เนื้อหาสาระของกลอนลำสีพันดอนสื่อความหมาย

ในเชิงบทบาททางสังคม ได้แก่ 1) ใช้ชัตเกลาทางด้านจิตใจ โดยความเชื่อ ความศรัทธา และการโน้มน้าวจิตใจ 2) ใช้ชัตเกลาทางด้านสติปัญญา โดยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคม และการพัฒนาสังคม 3) ใช้ชัตเกลาทางด้านพฤติกรรม โดยประพฤติตนตามพระพุทธศาสนา ตามประเพณีของสังคม และตามกฎระเบียบของสังคม

ลำสีพันดอน ลำบูฮาน หรือลำใต้ เป็นเอกลักษณ์ทางการแสดงหมอลำพื้นบ้านของลาวใต้ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ยังคงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมได้อย่างมั่นคง วัฒนธรรมลำสีพันดอน เป็นการแสดงออกถึงระบบระเบียบวิธีคิดที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นความงามของคำกลอนและการผสมผสานกันของผู้ลำหรือหมอลำกับหมอแคนได้อย่างกลมกลืน บทกลอนมีบทบาทในการชัตเกลาจิตใจของผู้ฟังจากกรุ่นสู่รุ่ม โดยอาศัยความรู้ความสามารถของผู้ประพันธ์ในการสอดแทรกเนื้อหาสาระที่เป็นหลักธรรม คำสอน ความเชื่อ พิธีกรรม หรือประเพณีต่าง ๆ ที่ผู้ฟังสามารถสัมผัสและเข้าถึงและเข้าใจได้ ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนของวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของประเพณีและวัฒนธรรมจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนอย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคงดำรงอยู่ได้ คือ แก่นแท้หรือแนวคิดหลักที่สอดแทรกอยู่ภายใต้คำประพันธ์อันเป็นวิถีประเพณีหรือวัฒนธรรมของลำสีพันดอนอย่างเข้มแข็ง

รายการเอกสารอ้างอิง

- Budtawong, B. (2019). interviewed by Anan Meechai at Ban Wernkhaow, Muang Khong, Champasak, Lao PDR.
- Chonpairroj, C. (1987) "Esan Local Music" *The Journal of Srinakharinwirot University, Mahasarakham campus, Chalerm edition In honoring and paying tribute to the memory and legacy of His Majesty the late King Bhumibol Adulyadej, Srinakharinwirot University. 11th edited.* Mahasarakham : Srinakharinwirot University, Mahasarakham campus.
- Kaewbualar, B. (2018). interviewed by Anan Meechai at the office of Mor Lam Dok Phonthong band, Ban Khunyaeng, Muang Phonthong band, Champasak, Lao PDR.
- _____. (1983). *Mor Lam-Mor Kan*. Bangkok : Aksorn Samai.
- Kritsada Suksumnieng. (2006). *Mor Lam Sriphundorn: Case Study of Thong Bang Kaewsuwan, Pakse, Champasak, Lao PDR*. Master Thesis(Ethnic Musical Science) Graduated School Kasetsart University.
- _____. (2014). *Local Performance in the south of Lao PDR*. Doctor Thesis (Arts of Playing Music) Mahasarakham University.
- Mercer, B. E. & Merton, R. k. (1958). *The study of Society*. New York : Harcourt and World.

- Suksumnieng, K. (2006). *Mo Lam Si Phandon: A case study of Thongthong Kaewsuwan, Pakse District, Champasak Province. Laos*. Bangkok: Kasetsart University.
- Thammawat, J. (1997). *Esan local people's motto*. Bangkok : Aksornwattana.
- Thammawat, J. et al. (1997). *Document for Seminar "Art status and heritage guideline Mor Lam performance" by Cultural Empowerment Fund, Office of the National Culture Commission together with Esan academician group*. Mahasarakham : Cultural Empowerment Fund.
- Thavornsawat, B. (1978). *Kha and Lam in the Folk Seminar Program*. pp. 41-49. Maha Sarakham: Kanasawat College.
- Weerawong, J.(2019). interviewed by Anan Meechai at Ban Huai Khong Payai, Muang Khong, Champasak, Lao PDR.